

BEN MACINTYRE

**ŠPION.
A ZRÁDCE!**

LEDA

Ben Macintyre
The Spy and the Traitor
Přeložil Miloš Calda

Copyright © 2019 by Ben Macintyre Books Ltd

Translation © Miloš Calda, 2019

Cover © René Senko, 2019

© LEDA spol. s r. o., 2019

ISBN 978-80-7335-595-1

Na památku Joanny Macintyreové (1934–2015)

Měl dva životy: jeden otevřený, viděný a známý všem,
kdo o to stáli...
a druhý, který probíhal v utajení.

Anton Čechov: *Dáma s psičkem*

OBSAH

<i>Seznam vyobrazení</i>	9
Úvod	15
18. květen 1985	
PRVNÍ ČÁST	19
1. KGB	21
2. Strýček Gormsson	45
3. SUNBEAM	67
4. Zelený inkoust a mikrofilm	92
5. Igelitka a tyčinka Mars	124
6. Agent BOOT	153
DRUHÁ ČÁST	173
7. Konspirační byt	175
8. Operace RJAN	201
9. Koba	226
10. Pan Collins a paní Thatcherová	246
11. Ruská ruleta	279

TŘETÍ ČÁST	311
12. Kočka a myš	313
13. Čištění	344
14. Pátek, 19. července	377
15. Finlandia	407
EPILOG	433
16. Pas pro agenta PIMLICO	435
Kódová označení operací a osob	461
Poděkování	463
Výběrová bibliografie	466
Odkazy	470
Rejstřík	477

ÚVOD

18. květen 1985

Instalace sledovací techniky byla pro Správu K, kontrarozvědný odbor KGB, rutinní záležitostí.

Otevřít zámek vstupních dveří v osmém poschodí na moskevské adrese Leninský prospekt číslo 103 netrvalo ani minutu. Ve výškovém domě bydleli příslušníci KGB se svými rodinami. Dva muži v rukavicích a kombinézách se dali do systematického prohledávání bytu, zatímco dva technici spěšně instalovali skryté odposlouchávací zařízení. Nakladli je za tapety a do podlahových lišt, do mluvítko vložili mikrofon a do osvětlovacích těles v obývacím pokoji, ložnici a kuchyni umístili videokamery. Když o hodinu později skončili, neexistovalo v bytě místo, kde by KGB neměla své oči a uši. Nakonec si navlékli přes obličej masky a rozprášili na oděvy a boty ve skříních radioaktivní prach, v natolik nízké koncentraci, že nehrozila otrava, ale dost na to, aby Geigerův-Müllerův počítač mohl vysledovat pohyby osob uvnitř. Pak odešli a pečlivě za sebou zamkli.

O několik hodin později přiletěl z Londýna do Moskvy letadlem Aeroflotu vysoký zpravodajský důstojník KGB.

Plukovník KGB Oleg Antonovič Gordijevskij, odchovanec sovětské zpravodajské služby, byl na vrcholu své profesionální dráhy. Sloužil ve Skandinávii, v Moskvě a v Británii a jeho minulost byla prakticky bez poskvrnky. A nyní, ve věku šestačtyřiceti let, získal prestižní místo náčelníka základny KGB v Londýně. Byl pozván do Moskvy, kde měl ještě jeho povýšení formálně posvětit předseda KGB. Gordijevskij, celoživotní špión, stál před vstupem do nejvyšších pater oné obrovské a bezohledné bezpečnostní a zpravodajské sítě, která ovládala Sovětský svaz.

Gordijevskij měl statnou atletickou postavu. V letištní hale si sebevědomě razil cestu zástupem lidí, hlodaly v něm ale pochybnosti a strach. Tento veterán KGB, který měl v utajení sloužit Sovětskému svazu, byl totiž ve skutečnosti britským špiónem.

Britská zahraniční rozvědka MI6 ho získala před více než deseti lety. Agent, jemuž dala krycí jméno NOCTON, se stal jedním z nejcennějších špiónů v dějinách. Obrovské množství informací, které předával svým britským řídicím orgánům, změnilo průběh studené války, umožnilo proniknout do sovětských špiónážních sítí, pomohlo odvrátit jadernou válku a během kritické fáze mezinárodních vztahů umožnilo Západu jedinečný vhled do způsobu, jakým uvažoval Kreml. Ronald Reagan i Margaret Thatcherová od něj dostávali mimořádně cenné tajné informace, i když ani americký prezident, ani britská ministerská předsedkyně jeho pravé jméno neznali. O jeho dvojím životě nic netušila ani jeho mladá manželka.

Jmenování Gordijevského rezidentem KGB (náčelníkem základny neboli rezidentury KGB) velmi potěšilo

nevelkou skupinu důstojníků MI6, kteří byli do případu zasvěceni. Jako nejvýše postavený sovětský zpravodajec v Británii získá přístup k nejtajnějším akcím ruské špiónáže a bude moci předem informovat Západ o tom, co KGB plánuje. Navíc bude KGB v Británii neutralizována. Náhlé předvolání do Moskvy tým přesto zneklidnilo. Někteří v tom cítili past. Při společné schůzce, narychlo svolané do jednoho londýnského konspiračního bytu, mu nabídli, aby přeběhl a zůstal i s rodinou v Británii. Všichni si uvědomovali, co je v sázce: pokud se vrátí jako oficiální rezident KGB, bude to znamenat obrovskou zpravodajskou výhru pro MI6, CIA a jejich západní spojence, ale pokud se chytí do pasti, přijde o všechno, včetně života. Po dlouhém a usilovném přemýšlení jim oznámil: „Pojeďu.“

Důstojníci MI6 se vrátili k sedm let starému plánu nouzového úniku Gordijevského, který dostal krycí název PIMLICO. Doufali, že ho nikdy nebudou muset aktivovat. MI6 ještě nikdy nikoho ze SSSR nepašovala, natož důstojníka KGB. Plán úniku byl komplikovaný a riskantní a mohl být spuštěn jen v krajní nouzi.

Gordijevskij byl vycvičen, aby dokázal vycítit ohrožení. Když procházel moskevským letištěm, měl nervy k prasknutí a všude kolem viděl známky nebezpečí. Pasová kontrola nezvykle dlouho studovala jeho doklady, ale pak ho vpustila. Kam se poděl ten úředník, který ho měl vyzvednout, což by bylo minimální zdvořilostní gesto při uvítání plukovníka KGB vracejícího se z ciziny? Letiště bylo odjakživa přísně sledované, ale toho dne tam postávalo víc nenápadných mužů a žen než jindy. Když nastupoval do taxíku, říkal si, že pokud KGB zná pravdu, byl by zatčen

ve chvíli, kdy vstoupil na sovětskou půdu, a už by ho vezli do cel KGB, kde by ho čekaly výslechy a mučení, po nichž by následovala poprava.

Ani cestou domů ho podle něj nikdo nesledoval. Vstoupil do obytného domu na Leninském prospektu a vyjel výtahem do osmého poschodí. V bytě nebyl od ledna.

Snadno otevřel první zámek vstupních dveří bytu, pak druhý, ale dveře se ne a ne otevřít. Třetí zámek, staromódní dozický, byl zamčený.

On ale třetí zámek nikdy nepoužíval. Ani k němu neměl klíč. To musí znamenat, že jeho byt navštívil někdo, kdo měl šperhák, a že při odchodu omylem zavřel všechny tři zámky. Ten někdo musel být z KGB.

Okamžitě si vybavil obavy z minulého týdne. Uvědomil si děsivou, ochromující skutečnost, že do jeho bytu někdo vstoupil, prohledal ho a pravděpodobně v něm nainstaloval odposlouchávací zařízení. Podezírají ho. Někdo ho zradil. KGB ho sleduje. Nyní jeho, špiona, špehují vlastní kolegové.

PRVNÍ ČÁST

KGB

Oleg Gordijevskij se narodil do KGB, která jej formovala, která jej milovala, která jej ohýbala, která mu ublížila a která jej málem i zlikvidovala. Sovětská špionáž byla v jeho srdci a kolovala v jeho žilách. Jeho otec pracoval pro zpravodajskou službu celý život a denně, i o víkendech, si oblékal uniformu KGB. Gordijevští žili uprostřed špiclovského společenství v jim určeném obytném bloku, jedli zvláštní stravu vyhrazenou pro tuto policejní elitu a ve volném čase se stýkali s jinými kágébáckými rodinami. Gordijevskij byl dítětem KGB.

KGB (Komitět gosudarstvennoj bezapasnosti čili Výbor pro státní bezpečnost) byla nejspletitější a nejlivnější zpravodajská agentura, jaká kdy vznikla. Jako přímý nástupce Stalinovy špionážní sítě se zabývala jak shromažďováním zahraničních a domácích zpravodajských informací, tak prosazováním vnitřní bezpečnosti a plnila funkci státní policie. Byla represivní, záhadná a všudypřítomná, pronikala do všech aspektů sovětského života a ovládala je. Likvidovala vnitřní disent, střežila komunistické vedení,

podnikala špionážní a kontrašpionážní operace proti nepřátelským mocnostem a zastrašováním nutila národy žijící v SSSR k naprosté poslušnosti. Po celém světě verbovala agenty a nasazovala špiony, všude shromažďovala, kupovala a kradla politická a vědecká tajemství. V době, kdy její moc vrcholila, v ní působil více než milion uniformovaných i neuniformovaných policistů, agentů a udavačů. KGB formovala sovětskou společnost důkladněji než jakákoli jiná instituce.

V očích Západu tato zkratka symbolizovala vnitropolitický teror, zahraniční agresí a podvracení, krutost totalitního režimu vedeného oficiální mafii bez tváře. Ale ti, kdo žili pod její přísnou vládou, se na ni dívali jinak. Zajisté vyvolávala strach a nutila k poslušnosti, ale současně byla obdivována jako pretoriánská garda, hráz proti západní imperialistické a kapitalistické agresí, jako strážce komunismu. Příslušníci této elitní a privilegované organizace byli na sebe hrdí a okolím obdivováni.

Kdo se stal příslušníkem KGB, stal se jím na celý život. Bývalý důstojník KGB Vladimir Putin kdysi prohlásil: „Nic takového jako bývalý příslušník KGB neexistuje.“ Byl to exkluzivní klub, z něhož nebylo možné vystoupit. Pro dostatečně talentované a ctižádostivé byl vstup do jejích řad věcí cti a povinnosti.

Oleg Gordijevskij nikdy vážně neuvažoval o jiné kariéře. Jeho otec, Anton Lavrentěvič Gordijevskij, syn železničáře, pracoval jako učitel. Revoluce v roce 1917 z něj učinila oddaného a nepochybného komunistu, přísného prosazovatele ideologické ortodoxie. „Strana se pro něj stala Bohem“, jak později napsal jeho syn. Gordijevskij starší byl naprosto

loajální, nikdy nezakolísal, dokonce ani v dobách, kdy jeho víra vyžadovala, aby se účastnil strašných zločinů. V roce 1932 pomáhal prosazovat „sovětizaci“ Kazachstánu tím, že organizoval vyvlastňování potravin rolníkům, aby bylo čím nasytit sovětskou armádu a města. Vypukl hladomor, během něhož zahynulo zhruba 1,5 milionu lidí – a on zblízka sledoval toto státem vynucené hladovění. Téhož roku začal pracovat pro úřad státní bezpečnosti a později pro NKVD (Lidový komisariát vnitřních věcí), Stalinovu státní policii, předchůdkyni KGB. Jako politický důstojník měl na starosti kádrovou a kázeňskou agendu a agitaci. Oženil se s Olgou Nikolajevnou Gornovovou, čtyřiadvacetiletou statističkou, a přestěhovali se do moskevského obytného domu vyhrazenému policejní elitě. V roce 1932 se jim narodilo první dítě, syn Vasilij. Za Stalina se Gordijevským dařilo dobře.

Když soudruh Stalin oznámil, že revoluci hrozí smrtelné nebezpečí zevnitř, Anton Gordijevskij se ochotně podílel na odstraňování zrádců. Za Velké čistky v letech 1936-38 se uskutečnila rozsáhlá likvidace „nepřátel státu“, údajné páté kolony a skrytých trockistů, teroristů a sabotérů, kontrarevolučních špiónů, stranických a vládních činitelů, rolníků, Židů, učitelů, generálů, příslušníků inteligence, Poláků, vojáků Rudé armády a mnoha dalších. Většinou to byli zcela nevinní lidé. Ve Stalinově paranoidním policejním státě se udání někoho jiného stalo nejbezpečnějším způsobem, jak si zajistit vlastní přežití. Nikolaj Ježov, šéf NKVD, prohlásil: „Raději ať trpí deset nevinných, než aby unikl jeden špión. Když se kácí les, létají třísky.“ Udavači potají udávali, mučitelé a popravčí měli plné ruce práce,